

TUTKIMUSSELOSTEET JA KOMMENTIT

ÄÄNESTÄJIEN HALLITUSTOIVEET JA PUOLUEJÄRJESTELMÄN ETÄISYYSRAKENNE VUODEN 1972 EDUSKUNTAVAALIEN JÄLKEEN

Pertti Suhonen

1. Johdanto

Puoluejärjestelmien rakenneanalyysissä on erotettavissa kaksi selvästi erilaista lähestymistapaa. Ensinnäkin voidaan tarkastella pääasiallisesti puolueiden lukumäärää. Tätä näkökulmaa on laajennettu *Duvergerin* tapaan kiinnittämällä huomiota lisäksi puolueiden voima- ja valtasuhteisiin.¹ *Duvergerin* ajatuksia puoluejärjestelmien rakenteista ovat edelleen kehittäneet *Wiatr*² ja *Sartori*.³

Toisenlainen lähestymistapa on niissä tutkimuksissa, joissa analysoidaan puolueiden välisiä suhteita. Näitä suhdanalyysyjä voidaan tyyppitellä lähinnä kahden perustekijän mukaisesti. Puolueiden välisten suhteiden laatua on kuvattu yhtäläisyyden ja erilaisuuden, etäisyyden ja läheisyyden, vastakkaisuuden ja samansuuntaisuuden sekä ristiriidan käsitteillä. Toinen analyysien perustekijä on se, minkä ominaisuuksien suhteen on tehty johtopäätöksiä puolueitten välisistä eroista, etäisyyksistä ja vastakkaisuuksista.⁴

Vaikka puoluejärjestelmien rakenteiden tutkimisessa voidaankin erottaa edellä todetut kaksi erilaista lähestymistapaa, on korostettava näiden lähestymistapojen myös kytkeytyvän toisiinsa. Erityisesti historiallisissa analyysissä, joissa tarkastellaan puoluejärjestelmien kehittymistä, kytkeytyvät puolueiden määrän ja valtasuhteiden muutokset yhteiskunnan vastakohtaisuuksiin ja niiden heijastumiseen puoluejärjestelmässä sekä näissä tapahtuneisiin muutoksiin.

Puolueiden välisten suhteiden selvittely on mahdollista lähinnä kolmella tasolla: 1) ideologioiden ja tavoitteiden tasolla, 2) poliittisen toiminnan tasolla ja 3) äänestäjäkuntien tasolla.

Puoluejärjestelmän etäisyysrakennetta voidaan äänestäjäkunnan tasolla tarkastella lähinnä kolmenlaisia kriteereitä käyttäen. Ensinnäkin voidaan selvittää puolueitten äänestäjäkuntien sosiaalisen rakenteen vastaavuutta. Mitä paremmin kahden puolueen äänestäjäjoukot vastaavat toisiaan yhteiskunnallisen luokka- ja kerrostuma-aseman, iän, asuinpaikan jne. suhteen sitä lähem-

pänä ne ovat toisiaan. Vastaavasti sellaiset puolueet ovat etäällä toisistaan joiden kannattajakunnat poikkeavat paljon toisistaan.

Samaan tapaan voidaan puolueitten äänestäjäjoukkojen välisiin ideologisiin yhtäläisyyksiin ja erilaisuuksiin perustuen arvioida puolueitten etäisyyksiä ja läheisyyksiä.

Kolmas lähtökohta perustuu äänestäjien suhtautumiseen eri puolueisiin. Puolueitten välisiä etäisyyksiä on tutkittu kiinnittämällä huomiota puolueitten kannattajaryhmien toissijaisten puoluevalintojen ja puoluekannan muutosten suuntautumiseen.⁵ Puoluevalintoihin liittyvillä etäisyyksillä on havaittu olevan selvä yhteys puolueiden välisiin ideologisiin etäisyyksiin.

Tässä tutkimuksessa on tarkoitus laajentaa tuon kolmannen lähestymistavan antamaa kuvaa Suomen puoluejärjestelmän rakenteesta. Tähän pyritään selvittämällä puolue-etäisyyksien ilmenemistä niissä toivomuksissa, joita äänestäjillä oli tulevan hallituksen kokoonpanosta vuoden 1972 niinsanottujen »tammivaalien» jälkeen. Mitä suurempi osa kahden puolueen kannattajista toivoi toisen puolueen osallistumista hallitukseen oman puolueen ohella, sitä lähempänä toisiaan voidaan puolueiden sanoa olevan.

Puolue-etäisyyksien lisäksi kiinnitetään huomiota äänestäjien suhtautumiseen virkamieshallitukseen poliittisen hallituksen vaihtoehtona sekä äänestäjän oman puolueen osallistumiseen tulevaan hallitukseen.

Seuraavat empiiriset tarkastelut perustuvat tammikuussa 1972 koottuun valtakunnallisesti äänioikeutettua väestöä edustavaan haastatteluaineistoon.

1.1. Poliittinen tilanne

Tammikuussa 1972 toimeenpantiin maassamme valtiolliset vaalit tasavallan presidentin hajoitettua eduskunnan. Hajoitus seurasi poliittisista ristiriidoista, jotka olivat johtaneet *Ahti Karjalaisen* kansanrintamahallituksen pohjan kapenemiseen SKDL:n siirtyessä oppositioon maaliskuussa 1971 ja lopulliseen hajoamiseen saman vuoden lokakuun lopussa.

Hallituksen kaataneiden syitten vyyhti liittyi läheisesti harjoitettuun talouspolitiikkaan. Hallituspohjan mureneminen alkoi jo keväällä. SKDL oli kylästynyt asemaansa, jossa se talouspoliittisesti oli oppositiossa muuhun hallitukseen nähden, mutta kuitenkin osavastuussa harjoitetusta politiikasta. UKK-sopimuksen nimellä tehty tulopoliittinen kokonaisratkaisu oli viimeinen pisara. SKDL ei halunnut olla myötävaikuttamassa sen toteutumiseen.

Hallituksen kaatoi lopullisesti Keskustapuolueen ja SDP:n erimielisyys UKK-sopimukseen liittyvien maataloustulokysymysten tulkinnoista. Nämä puolueet halusivat turvata kannattajiensa etuja ja taipumattomuudellaan koota takaisin niitä ääniä, joita ne vuoden 1970 vaaleissa olivat menettäneet. Tämän on katsottu liittyvän myös suoranaisesti tilanteen päästämiseen hallituskrii-

siin. Keskustapuolue ja SDP ehkä arvelivat todella lisänneensä kannatustaan harjoittamallaan tulojakopolitiikalla ja pyrkivät muuntamaan tämän lisäyksen eduskuntapaikoiksi.⁶

Näiden syiden yhdessä katsottiin tekevän parlamentaarisen hallituksen muodostamisen mahdottomaksi. Vaalien oletettiin helpottavan tilannetta. Oletamus oli pääosin väärä. Uuden hallituksen rakentaminen osoittautui edelleenkin varsin vaikeaksi tehtäväksi. Vaaleissa siirtyi ainoastaan seitsemän eduskuntapaikkaa puolueelta toiselle. Ainoa valo mikä näin hallitusongelman ratkaisemiseen saatiin oli se, että äänestäjäjoukot eivät reaktioillaan osoittaneet suuntaa hallituspolitiikan ja kokoonpanon uusimiselle. Näin hallituksen kaatanut tilanne piti hyväksyä lähtökohdaksi uuden hallituksen rakentamisessa.

Hallitusneuvotteluja käytiin *Auran* virkamieshallituksen istuessa. Aluksi pyrittiin jälleen kansanrintamapohjaan. SKDL ei voinut kuitenkaan hyväksyä muiden puolueitten talouspoliittisia kantoja, eikä se myöskään halunnut olla hallituksessa, joka solmisi vapaakauppasopimuksen EEC:n kanssa. Kun SDP:n ja Keskustapuolueen kesken ei päästy yhteisymmärrykseen maatalouspoliittisista kysymyksistä päädyttiin lopulta SDP:n vähemmistöhallitukseen.⁷

1.2. Äänestäjät ja hallituksen muodostaminen

Puolueitten kannat hallitukseen menosta, hallitusohjelmasta ja hallituskumppaneista ratkaistaan yleensä joko eduskuntaryhmissä tai puolueitten päättävissä elimissä.⁸ Äänestäjien vaikutus hallituksen kokoonpanoon on epäsuora ja hyvinkin mutkikas Suomen poliittisessa järjestelmässä. Päävaikutuskanava liittyy parlamentarismien periaatteen mukaan siihen, että ministeristön tulee nauttia eduskunnan luottamusta. Tämä toteutuu selvimmin silloin kun hallituspuolueilla on enemmistö eduskunnassa. Joskus on katsottu, että äänestäjien vaikutus pitäisi olla suoranaisempi siten, että kannatustaan lisänneiden puolueitten tulisi ensisijaisesti osallistua hallitusvastuuseen ja kannatusta menettäneiden tulisi vastaavasti olla oppositiossa.⁹ Tämä ajatus on kuitenkin parlamentarismien muiden periaatteiden kanssa selvästi ristiriitainen ja käytännössä mahdoton toteuttaa.¹⁰ Hallitusten kokoonpanoon kaikki äänestäjät vaikuttavat välillisesti hiukan myös osallistuessaan presidentin valintaan. Presidentillähän on Suomessa varsin keskeinen asema hallitusta koottaessa.¹¹ Puolueiden jäsenistöillä on lisäksi mahdollisuus osallistua puolueitten sisäiseen päätöksentekoon ja sitä kautta vaikuttaa hallituskysymyksiin. Tämä mahdollisuus toteutuu tietysti vain siinä määrin kuinka demokraattisesti puolueiden päätöksentekokoneistot toimivat.

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan kansalaisten välittömiä mielipiteitä hallituskysymyksestä tammivaalien jälkeisessä tilanteessa, jolloin vielä neuvotel-

tiin keskustaryhmien ja vasemmiston yhteishallituksesta. Pää tarkoituksena on selvittää eri puolueitten kannattajien suhtautumista hallituskysymykseen.

1.3. Tutkimuksen aineisto

Seuraavat tarkastelut äänestäjien hallitustoiveista perustuvat Suomen Gallup Oy:n tammikuussa 1972 kokoamaan haastatteluaineistoon. Haastattelut suoritettiin vaalien jälkeisenä ajanjaksona, jolloin Teuvo Auran virkamieshallitus hallitsi maata, ja hallitusneuvotteluja käytiin SKDL:n, SDP:n, Keskusta-puolueen, LKP:n ja RKP:n kesken.

Kysymys äänestäjien hallitustoiveista esitettiin maan äänioikeutettua väestöä edustavalle otokselle Suomen Gallup Oy:n kuukausitutkimuksen yhteydessä. Otanta suoritettiin ns. Demingin vyöhykeotantana, joka on periaatteeltaan kolmivaiheinen systemaattinen ryväotanta.¹² Alkuperäisestä noin 1100 hengen otoksesta saatiin haastatelluksi 908 henkilöä, mikä on noin 80 %.

Aineisto saatiin käyttöön Suomen Gallup Oy:ltä valmiissa taulukkomuodossa. Tämä rajoittaa aineiston käyttömahdollisuuksia. Toisenlaisten luokitusten ja uusien taulukointien avulla olisi saatu tarkasteltavasta ongelmasta huomattavasti lisäinformaatiota.

2. Äänestäjien hallitustoiveet

Haastatteluissa tiedusteltiin suositeltavaa hallituskoostumusta seuraavasti:

»Tällä hetkellä ei maassamme ole puolueitten muodostamaa hallitusta, vaan ns. virkamieshallitus eli asiantuntijahallitus. Jos Te saisitte koota hallituksen aivan oman mielenne mukaan, niin mistä puolueista sen muodostaisitte vai haluaisitteko, että hallitus muodostettaisiin puolueista riippumattomista asiantuntijoista ja virkamiehistä?»

(Vastaajalle annettiin kortti jossa lueteltiin eduskuntapuolueet)

Näin asetetulla kysymyksellä voidaan saada selville kolmenlaista tietoa. Ensinnäkin kysymys mittaa parlamentaarisen ja virkamieshallituksen keskinäistä suositummuutta vastaajien keskuudessa. Toiseksi saadaan selville vastaajan suhtautuminen hänen itsensä kannattaman puolueen osallistumiseen hallitusvastuuseen. Kolmanneksi olisi voitu tutkia erilaisten hallituskoalitioitten suosiota. Tämä ei kuitenkaan aineiston kooditus- ja käsittelytavasta johdun täysin onnistu.¹³ Puoluekombinaatioiden sijasta joudutaan tarkastelemaan yksittäisten puolueitten suosiota hallituspuolueena.

Kun tutkitaan äänestäjien toiveita hallituksen kokoonpanosta yhden asiaa koskevan mielipidekysymyksen valossa on otettava huomioon, että vastaajat eivät ole voineet asettaa hallitusohjelmaa tai puolueitten voimasuhteita koske-

via ehtoja valitessaan puolueita hallitukseen. On kuitenkin oletettavissa, että monilla äänestäjillä oli edellisen hallituksen kaataneiden tapahtumien, käydyn vaalitaistelun ja tiedotusvälineiden hallitusneuvotteluista antamien tietojen perusteella kuva puolueitten tavoitteista. Joka tapauksessa äänestäjien perusteet hallituspuolueita valitessaan ovat olleet suppeammat kuin hallitusneuvottelijoiden ja puolueiden päättävien elinten. Puoluevalinnat kuvaavat ilmeisesti varsin osuvasti tämän raportin kannalta keskeistä seikkaa nimittäin äänestäjien suhtautumista puolueisiin ja niiden hallituskelpoisuuteen, heidän 'etäisyyttään' puolueista.

Puolueitten välisiin etäisyyksiin päästään käsiksi, kun tarkastellaan eri puolueitten äänestäjien suhtautumista muihin puolueisiin mahdollisina hallituspuolueina. Seuraava taulukko kertoo puoluevalintojen suuntautumisen lisäksi sen missä määrin eri puolueiden kannattajat pitivät virkamieshallitusta suositeltavimpana vaihtoehtona.

Taulukko 1. Puoluekanta ja hallitustoiveet.

	PUOLUEKANTA								
	SKDL %/o	SDP %/o	SMP %/o	KESK %/o	LKP %/o	RKP %/o	SKL %/o	KOK %/o	Kaikki* %/o
Virkamieshallitus	6	6	23	13	17	17	22	33	15
Poliittinen hallitus	86	79	69	77	64	66	62	61	74
Ei osaa sanoa	8	15	8	10	19	17	16	6	11
yhteensä %/o	100	100	100	100	100	100	100	100	100
n =	96	215	38	138	32	13	19	109	660

Puolueet, joita hallitukseen toivottiin	% poliittista hallitusta kannattaneista								
	SKDL	SDP	SMP	KESK	LKP	RKP	SKL	KOK	Kaikki*
SKDL	95	70	62	42	25	44	31	32	50
SDP	95	99	77	80	75	100	77	78	84
SMP	13	27	88	45	40	33	23	37	31
KESK	77	80	81	96	65	100	85	73	79
LKP	40	57	42	72	100	67	46	59	56
RKP	36	43	54	58	50	100	69	57	49
SKL	16	27	46	39	55	33	100	43	34
KOK	21	45	62	68	60	44	69	91	48
Yhteensä %/o	393	448	512	500	470	521	500	470	431

* Sarake kaikki sisältää kaikki puoluekantansa ilmaisseet. Prosentit on laskettu puolueitten kannattajaryhmien keskiarvoina painottaen kunkin puolueen osuutta sen äänimääräosuudella vuoden 1972 eduskuntavaaleissa.¹⁴ Puolueisiin kohdistuvien hallitustoivomusten keskimääräisiä prosenttilukuja laskettaessa ei otettu lukuun äänestäjien omaan puolueeseensa kohdistamia valintoja.

2.1. Poliittinen vai virkamieshallitus

Haastattelussa puoluekantansa ilmaisseista vain 15 % oli sitä mieltä, että puolueista riippumaton virkamieshallitus olisi parempi vaihtoehto kuin poliittinen hallitus. Puolueitten edustukseen pohjautuvan hallituksen vankka suosio kuvaa parlamentaarisen ajattelun laajapohjaisuutta. Varsin yleisesti siis hyväksytään ajatus, jonka mukaan valtion käyttämän toimeenpanovallan tulee olla eduskunnan valvonnassa.

Virkamieshallituksen suosimisen lähtökohtana on lähinnä kaksi eri tyyppistä ajantusrakennelmaa. Näistä toinen on yleinen poliittisuuden ja politiikan vastustaminen ja toinen vallanjako-oppi. Poliitiikan vastaisuus ja epäpoliittisuuden ihannoiti on sisältynyt osana konservatiivisiin ja populistisiin yhteiskuntateorioihin. Perimmäisenä ajatuksena on yleensä tällöin ollut huolestuminen laajenevan työväenluokan ja sen puolueitten poliittisen vallan lisääntymisestä. Vallanjako-opissa on pitkälti sama perusajatus. Se on vain esitetty teoreettisemmassa muodossa. Vallanjako-opin mukaan valtion toimeenpanovalta tulee pitää erillään lainsäädäntövallasta ja näin välttää valtiovallan keskittäminen yhdelle valtioelimelle eli porvarillisten vallankumousten jälkeisissä yhteiskunnissa kansanedustuslaitokselle.¹⁵

Näillä perusteilla on ymmärrettävissä taulukosta 1 ilmenevä varsin huomattava ero työväenpuolueitten ja kokoomuksen välillä virkamieshallituksen kannatuksessa. Kokoomus on suosinut vallanjako-oppia koko historiansa ajan.¹⁶ Virkamieshallituksen suosiota Kokoomuksen äänestäjien keskuudessa on omiaan lisäämään myös se, että virkamiesvalta on yleensä lisännyt oikeiston valtaa valtiossa. Tässä suhteessa merkillepantava on Kokoomuksen äänestäjäkunnan ja virkamiehien suhde. Kokoomuksen äänestäjistä 2/3 on toimihenkilöitä, virkamiehiä ja johtavassa asemassa olevia¹⁷ ja toisaalta maan akateemisesta sivistyneistöstä vielä nykyisin noin puolet kannattaa Kokoomusta.¹⁸

Sosialistiset puolueet ovat johdonmukaisesti kannattaneet valtiovallan keskittämistä eduskunnalle. Työväenpuolueitten ideologiasta käsin on äänestäjien ollut helppo käsittää virkamieshallitusten poliittinen luonne.

Virkamieshallituksen suhteellisen suuri suosio Suomen Maaseudun Puolueen kannattajien keskuudessa on syiltään selvästi erotettavissa vastaavasta ilmiöstä Kokoomuksessa. Näin siitäkin huolimatta, että näiden kahden puolueen kannattajien piirissä on myös muissa yhteyksissä havaittu politiikan vastaisia mielipiteitä runsaammin kuin muissa puolueissa. Tämä on ollut todettavissa esimerkiksi suhtautumisessa puoluetukeen.¹⁹ Keskeisin ero Kokoomuksen SMP:n välillä epäpoliittisuuden suosimisen suhteen on siinä, että ne lähestyvät tätä kysymystä erilaisista valta-asemista. Kokoomus kannattaa vallanjakoa ja vastustaa eduskunnan ja puolueitten vallan lisäämistä tukeakseen porvarillista valtahegemoniaa yhteiskunnassa. Kun Kokoomus kokonsa ja erityisesti yhteiskunnallisten kytkentöjensä perusteella on merkittävä poliittinen valtatekijä,

on Maaseudun Puolue varsin vähäinen tekijä poliittisessa järjestelmässä. SMP vastustaa puolueita »vanhoina puolueina», poliittisen vallan haltijoina. Populistisen ajattelun mukaisesti nähdään, että suuret puolueet keskitetyn vallan koneistoina ehkäisevät kansan valtaa.²⁰

2.2. *Oma puolue hallitustoi-veissa*

Lähes kaikki ne, jotka olivat parlamentaarisen hallituksen kannalla, olisivat sijoittaneet oman puolueensa hallituskokoomukseen. Tutkimushaastattelujen suorittamisen aikoihin hallitusneuvotteluissa mukana olleiden LKP:n, RKP:n ja SDP:n äänestäjät suosittelivat omaa puoluettaan jokseenkin sataprosenttisesti hallitukseen. Hallitusneuvotteluihin niinikään osallistuneiden SKDL:n ja Keskustapuolueen äänestäjien keskuudessa oli noin viiden prosentin vastustus hallituksen menoon nähden. Tässä kohden on syytä muistaa, että äänestäjien mielipiteet kuvastelivat vain heidän yleistä kantaansa oman puolueen osallistumisesta hallitukseen. Tämän yleisen myönteisen kannan taustana oli kaikesti oletamus tyydyttävästä hallituskoalitiosta ja hallitusohjelmasta. On ilmeistä, että huomattava osa SKDL:n kannattajista yleisestä hallitushalukkuudesta huolimatta hyväksyi puolueen jäämisen oppositioon niiden ohjelmallisten näkökohtien perusteella, joihin neuvottelut katkesivat.

Viisi prosenttia hallitukseen haluttomia Keskustapuolueen ja SKDL:n äänestäjien piirissä vaikuttaa itse asiassa varsin vähäiseltä. Onhan Keskustapuolueessa puolueorganisaation ja johdon tasolla esiintynyt mielipiteitä oppositioon jäämisen puolesta useiden peräkkäisten tappiollisten vaalien jälkeen. Ero äänestäjäkunnan ja puoluejohdon välillä yleisessä suhtautumisessa hallitusvastuuseen on kuitenkin hyvin ymmärrettävissä. Puolueen päätäntäelimet ajattelevat sitä äänen menetystä, mikä hallituksessa istutun vaalikauden jälkeen taas mahdollisesti seuraa. Äänestäjät puolestaan painottavat pikemminkin sitä, että puolue pystyy paremmin hallituksesta käsin kuin oppositiossa ajamaan heidän etujaan. SKDL:n piirissä ja eritoten Suomen Kommunistisessa Puolueessa on perinteisesti suhtauduttu varauksellisesti osallistumiseen hallitusvastuuseen.

Hallitusneuvotteluiden ulkopuolelle jäi kaksi keskisuurta puoluetta Kansallinen Kokoomus ja SMP. Näiden puolueitten niistä äänestäjistä, jotka kannattivat poliittista hallitusta, kymmenesosa olisi jättänyt oman puolueensa oppositioon. Näissä puolueissahan oli suhteellisesti eniten myös niitä, jotka pitivät virkamieshallitusta parhaana ratkaisuna. Ei ole selvästi nähtävissä miksi Kokoomuksen ja SMP:n äänestäjistä huomattavasti suurempi osa kuin muiden puolueiden äänestäjistä suhtautui penseästi puolueensa hallitusvastuuseen. Toivathan nämä puolueet varsin voimakkaasti näkyviin hallitushalukkuutensa vuoden 1970 voitokkaiden vaalien jälkeen. On ajateltavissa, että näitä puolueita äänestetään osaksi hyvinä eduskuntapuolueina, joita ei kuiten-

kaan katsota sopiviksi hallitukseen. Esimerkiksi sisäpolitiikan perusteella SMP:tta ja Kokoomusta äänestävien piirissä saattaa olla niitä, jotka eivät ulkopoliittisista syistä toivoisi näitä puolueita hallitukseen.

SMP:n ja Kokoomuksen ulkopoliittisten linjojen tai linjattomuuden vaikutus siihen, että jotkut näiden puolueitten äänestäjät eivät toivo niiden osallistumista hallitukseen näyttää hyvinkin mahdolliselta vuoden 1967 lopulla kootun valtakunnallisen haastatteluaineiston perusteella.²¹ Tutkimuksessa haastateltuja pyydettiin mm. arvioimaan puolueitten toimintaa ulkopoliitiikan alalla. Suomen Maaseudun Puolueen äänestäjistä vain 9 % (n = 29) piti oman puolueensa ulkopoliittista linjaa parhaana tai toiseksi parhaana. Tosin yksikään ei pitänyt sitä huonoimpanakaan. Kokoomuksen äänestäjistä noin puolet (n = 113) arvioi oman puolueensa ulkopoliitiikan parhaaksi tai toiseksi parhaaksi. Peräti 6 % puolueen kannattajista piti kuitenkin Kokoomuksen ulkopoliittista linjaa kaikkein huonoimpana. Muissa puolueissa, Liberaalista Kansanpuoluetta, lukuunottamatta, äänestäjät luottivat paremmin oman puolueensa ulkopoliitiikkaan. Vahvin puolueen harjoittaman ulkopoliitiikan kannatus oli Kes kustapuolueessa. Sen ulkopoliittista linjaa pitivät myös muiden puolueitten äänestäjistä useimmat parhaana tai toiseksi parhaana.

SMP:n ja Kokoomuksen äänestäjien keskuudessa esiintyvä käsitys näiden puolueiden ulkopoliittisesta hallituskelvottomuudesta on varsin ymmärrettävä. SMP:n puheenjohtajan Veikko Vennamon ja muutamien Kokoomuksen kansanedustajien ulkopoliittiset linjat on todettu vahingollisiksi näiden puolueiden omassakin piirissä saati sitten muiden puolueiden taholta. Esimerkiksi Kokoomuksen kansanedustaja Juha Vikatmaa on vaatinut ulkopoliittista kurinpalautusta puolueensa hallituskelpoisuuden palauttamiseksi.²² Suomen Maaseudun Puolueen eduskuntaryhmän enemmistön erotessa puolueesta syksyllä 1972 oli yhtenä syynä tyytymättömyys puolueen ulkopoliitiikkaan.²³

2.3. Hallituskumppanien valinnat ja puolueiden väliset etäisyydet

Kuten todettiin, kaikkien puolueitten kohdalla 88—100 % poliittisen hallituksen kannattajista toivoi oman puolueen osallistumista hallitukseen. Tämän vuoksi voidaan sanoa seuraavassa tarkasteltavan hallituskumppaneitten valintaa. Samasta syystä valinnat merkitsevät positiivista suhtautumista valittuihin puolueisiin ja mittaavat puolueitten välistä etäisyyttä. Siinä tapauksessa, että oman puolueen olisi suuremmassa määrin toivottu jäävän oppositioon, olisi muiden puolueitten suositteleminen hallitusvastuuseen voitu tulkita muuksikin kuin myönteisyyden ja luottamuksen osoitukseksi. Vastakkaista puoluetta olisi voitu esittää hallitukseen esim. toivossa, että se menettäisi seuraavissa vaaleissa äänestäjiään.

Kun hallituskumppanien valintojen perusteella tehdään johtopäätöksiä puolueiden välisistä etäisyyksistä on otettava huomioon, että valintoihin vaikut-

tavat muutkin tekijät kuin sympatia ja luottamus. Enemmistöparlamentarismin periaatteen mukaisesti hallituspuolueilla tulisi olla enemmistö eduskunnassa. Tämän vuoksi myös puolueitten koko suuntaa valintoja. Suuria puolueita toivotaan hallitukseen osaksi niiden vahvan parlamentaarisen aseman takia. Pienempiä puolueita valitaan hallituskumppaneiksi useammin läheisyyden perusteella, tukemaan oman puolueen politiikkaa.

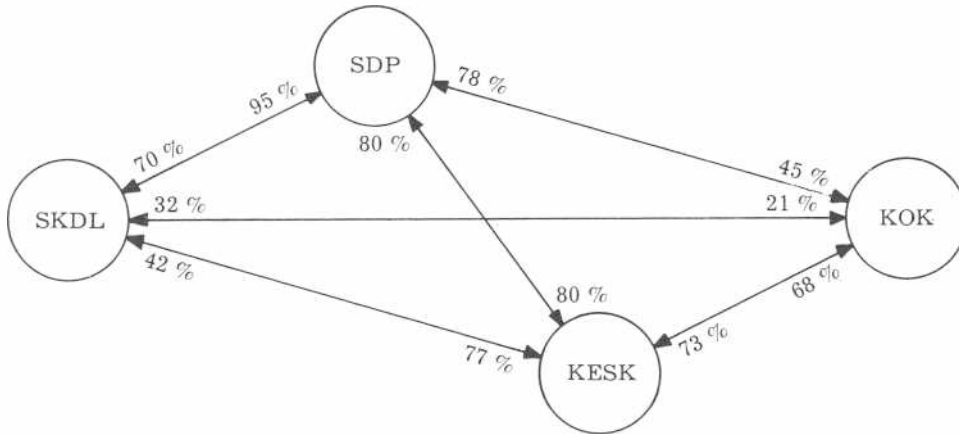
Sosiaalidemokraattinen puolue ja Keskustapuolue olivat selvästi muita suosittumia hallituskumppaneita. SDP:n osallistumista hallitukseen toivoi 84 % ja Keskustapuolueen osallistumista 79 % muiden puolueitten äänestäjistä. Näiden puolueiden ylivoimaiseen suosioon vaikuttaa toisaalta niiden asema puoluejärjestelmän vasemmisto—oikeisto -ulottuvuuden keskiviivan kahta puolta ja muiden suurten puolueiden välissä. Toinen perustekijä on se realitetti, että Suomeen ei ole mahdollista saada parlamentaarista enemmistöhallitusta ilman SDP:n tai Keskustapuolueen tukea. Keskustapuolue on vuoden 1945 jälkeen ollut mukana kaikissa enemmistöhallituksissa ja SDP:kin vain kahdesti enemmistöhallituksen ulkopuolella.²⁴

Puoluejärjestelmän laidoilla sijainneet kaksi suurta puoluetta Kokoomus ja SKDL olivat suunnilleen tasoissa niihin kohdistuneitten hallituskumppanivalintojen suhteen. Puolet muiden puolueitten äänestäjistä toivoi SKDL:n ja sama määrä myös Kokoomuksen osallistuvan hallitusvastuuseen.

Vähiten kannatettiin Suomen Maaseudun Puolueen ja Suomen Kristillisen liiton osallistumista hallitukseen. Niiden kannalla oli noin kolmannes niistä, jotka pitivät poliittista hallitusta suositeltavana. Näiden uutuus ja ohjelmallinen poikkeavuus ovat niiden pienuuden lisäksi kaiketi olleet vaikuttamassa siihen, ettei niitä pidetty tarpeellisina hallituksessa. SMP:tta ja SKL:a suosivat oman äänestäjäkunnan ulkopuolella ehkä lähinnä ne, jotka pitivät parhaana kaikkien puolueitten koalitiota.

Lähellä puolta väliä muiden puolueitten äänestäjien suosiossa olivat Liberaalinen Kansanpuolue ja Ruotsalainen Kansapuolue. Aikaisemmissa tutkimuksissa on todettu näiden kahden äänimäärältään samansuuruisen puolueen olevan varsin erivertaisia toissijaisten puoluevalintojen suhteen. Kun LKP:n potentiaalinen kannatus muiden puolueiden äänestäjien keskuudessa on toiseksi suurin SDP:n jälkeen, on RKP:n potentiaalinen kannatus kaikkein pienin.²⁵ Liberaaliseen Kansanpuolueeseen kohdistuneet hallitusvalinnat vastaavat siis puolueen lyhyttä välimatkaa muihin puolueisiin. RKP:n suosio oman puolueen hallituskumppanina perustuu sen sijaan muihin seikkoihin kuin sen kokemiseen läheisenä puolueena.

Taulukon 1 alaosan numerot kertovat puolueitten välisten hallituskumppanien valintojen suuntautumisesta ja tässä mielessä puolueitten välisistä etäisyyksistä äänestäjäkuntien tasolla. Seuraava kuvio havainnollistaa neljän suurimman puolueen keskinäisiä valintoja ja niiden välistä etäisyysrakennetta.

Kuvio 1. Neljän suuren puolueen väliset etäisyydet mitattuna äänestäjien hallitusvalinnoilla. Prosenttiluku ilmaisee nuolen osoittamaan puolueeseen kohdistuneiden valintojen määrän nuolen lähtöpuolueessa.

(Prosentit on laskettu niistä, jotka kannattivat parlamentaarista hallitusta. Esimerkki kuvion lukemisesta: SKDL:n äänestäjistä 95 % toivoi SDP:n osallistuvan hallitukseen ja SDP:n äänestäjistä puolestaan 70 % kannatti SKDL:n osallistumista hallitusvastuuseen.)

Puolueitten väliset parittaiset prosenttiluvut ja myöskin kuvion nuolten pituudet kertovat läheisimpiä puoluepareja olevan SKDL:n ja SDP:n, SDP:n ja Keskustapuolueen sekä Keskustapuolueen ja Kokoomuksen. Näiden pariin keskimääräiset keskinäiset valinnat olivat runsaimmat vaikka otettaisiin huomioon myös muut puolueet.

Kuten kuviosta ilmenee Suomen puoluejärjestelmän etäisyysrakenne on pääosiltaan varsin symmetrinen. Sekä SKDL:n että Kokoomuksen äänestäjät kohdistavat varsin runsaasti valintoja SDP:een ja Keskustapuolueeseen Kokoomuksesta kohdistetaan harvoin valintoja SKDL:oon ja SKDL:stä vielä harvemmin Kokoomukseen. Vaikka reunapuolueet preferoivatkin varsin symmetrisesti keskustan vahvoja hallituspuolueita, ovat päinvastaiset hallituskumppanien valinnat huomattavasti epäsymmetrisiä. Sosiaalidemokraattisen puolueen äänestäjien keskuudessa pidetään SKDL:oa paljon useammin toivottavana hallituskumppanina kuin Kokoomusta. Vastaavasti Keskustapuolueen äänestäjät kohdistavat tuntuvasti enemmän valintoja Kokoomuksen suuntaan kuin SKDL:oon.

On merkillepantavaa, että hallituskumppaneita valittaessa runsaasti valintoja suuntautui vasemmiston ja oikeiston välisen rajan yli lähinnä SKDL:sta Keskustapuolueeseen ja Kokoomuksesta sekä muistakin porvarillisista puolueista SDP:een. SKDL:n kohdalla valinta perustuu tietenkin siihen, että sosia-

listisilla puolueilla oli vähemmistö eduskunnassa. Toisaalta Keskustapuolue on myös nauttinut ulkopoliittista arvostusta SKDL:n piirissä.

Paljon monitahoisemmat syyt lienevät sen takana, että Kokoomuksen äänestäjien keskuudessa pidettiin sosiaalidemokraatteja toivottavimpana hallituskumppanina, vaikka olisi ollut teoreettinen mahdollisuus porvarillisenkin enemmistöhallituksen muodostamiseen. Yhtenä mahdollisena selityksenä voisi olla se, että vuoden 1972 vaaleihin johtaneessa maataloustulokiistassa SDP:n harjoittama politiikka oli Kokoomuksen äänestäjäkunnan enemmistönä olevan kuluttajaväestön etujen mukaista. Tähän suuntaan viittaa se, että myös Liberaalisen Kansanpuolueen äänestäjien piirissä pidettiin SDP:tä toivottavimpana hallituskumppanina kuin Keskustapuoluetta. Maataloustulopolitiikka ei tietenkään riitä ainoaksi selittäjäksi. Ilmeisesti myös muilta osin SDP:n harjoittama politiikka nautti Kokoomuksen äänestäjien luottamusta koskapa heistä noin 80 % toivoi sosiaalidemokraatteja hallitusvastuuseen. Tämä koskee tietenkin edelleen niitä, jotka kannattivat parlamentaarista hallitusta.

Varsin yllättävältä tuntuu se, että vaaleihin johtanut maataloustulokiista ei näytä vaikuttaneen ratkaisevasti SDP:n ja Keskustapuolueen äänestäjien hallitustoiveisiin. SDP:n kannattajista 80 % ja samoin Keskustapuolueen kannattajista 80 % toivoi kiistan vastakkaisen osapuolen osallistumista hallitukseen. Ilmeisesti tuota kiistaa, joka puolueetasolla johti vielä hallitusneuvottelut umpikujaan, ei näiden puolueitten äänestäjien tasolla pidetty yhtä keskeisenä kysymyksenä. Olennaisena vaikuttajana on ilmeisesti ollut SDP:ssä se tosiasia, että sosialistiset puolueet eivät yhdessä riitä enemmistöhallituksen pohjaksi. Keskustapuolueen äänestäjistä valtaosa piti puolestaan parempana hallitusyhteistyötä SDP:n kanssa kuin porvarillista hallitusta.

Hallituskumppanien valintojen perusteella arvioidun etäisyyden mukaiset lähimmät puolueparit ilmenivät jo kuvioista 1. Seuraavaksi läheisimpiä pareja olivat:

LKP	SDP
LKP	KESK
LKP	KOK
RKP	SDP
RKP	KESK
RKP	LKP

Parit kuvaavat lähinnä Liberaalisen Kansanpuolueen ja Ruotsalaisen Kansanpuolueen läheistä suhdetta keskeisiin hallituspuolueisiin SDP:n ja Keskustapuolueeseen.

2.4. Puolueet järjestelmän perusulottuvuudella

Suomen puoluejärjestelmän perusulottuvuudeksi on monasti todettu vasemmosto-oikeisto -ulottuvuus, joka virittyy Suomen Kommunistisen Puolueen tai

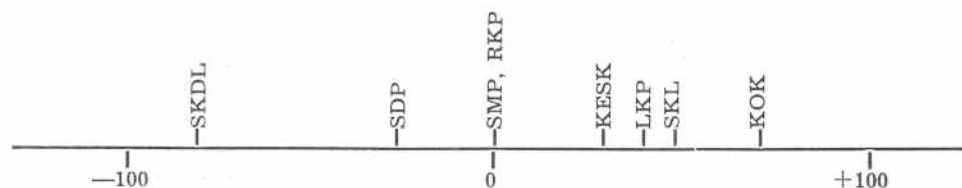
jos puhutaan eduskuntapuolueista Suomen Kansan Demokraattisen Liiton ja Kansallisen Kokoomuksen välille. Nytemmin tosin Kokoomuksen oikealla puolella on Suomen Perustuslaillinen Kansanpuolue. Se on kuitenkin niin pieni lisä koko puoluejärjestelmää ajatellen, ettei siitä ole ulottuvuuden virittäjäksi.

Eräs tapa tarkastella puolueitten äänestäjäkuntien sijoittumista tälle ulottuvuudelle on arvioida kunkin puolueen äänestäjien etäisyyttä suurista laita-puolueista SKDL:stä ja Kokoomuksesta. Mitä myönteisemmin puolueen äänestäjäkunta suhtautuu SKDL:oon ja mitä kielteisemmin Kokoomukseen, sitä enemmän vasemmalla puolueen kannattajat ovat ja kääntäen.

Edellä tarkasteltujen hallituskumppanien valintojen perusteella voidaan tämän tapaista menetelmää käyttäen asetella puolueita vasemmisto-oikeisto ulottuvuudelle. Mitä suurempi osa puolueen kannattajista toivoo Kokoomuksen ja mitä pienempi osa SKDL:n osallistumista hallitukseen sitä oikeammalla puolueen äänestäjät keskimäärin ovat. Puolue, jonka äänestäjäkunnassa toivotaan molempia laitapuolueita yhtä useasti hallitukseen sijaitsee tämän ajattelutavan mukaan ulottuvuuden keskipisteessä. Matemaattisesti puolueitten sijainti voidaan laskea yksinkertaisesti siten, että Kokoomukseen kohdistuneiden valintojen prosenttiluvusta vähennetään SKDL:ön kohdistuneiden valintojen prosenttiluvut. Saatu erotus ilmoittaa puolueen sijainnin vasemmisto-oikeisto ulottuvuutta kuvaavalla lukusuoralla, joka kulkee -100 :sta $+100$:aan.

Vasemmisto-oikeisto -ulottuvuuden virittävien puolueiden välissä olevat puolueet on melko helppo sijoittaa ulottuvuudelle. Sen sijaan Kokoomuksen ja SKDL:n paikka on hankalampi perustellusti määrittää. Kun lähdetään ajatuksesta, että nämä puolueet määräävät ulottuvuuden, on eräs mahdollisuus sijoittaa ne ulottuvuutta kuvaavan lukusuoran pisteisiin -100 ja $+100$. Mutta kun toisaalta on kysymys puolueiden etäisyyksistä äänestäjäkuntien tasolla ja puolueiden kannattajaryhmien sijoittumisesta vasemmisto-oikeisto -ulottuvuudelle, voidaan perustellusti kiinnittää huomiota myös SKDL:n ja Kokoomuksen äänestäjien suhtautumiseen näiden puolueiden osallistumiseen hallitukseen.

Kuvio 2. Puolueitten äänestäjäkuntien sijoittuminen vasemmisto-oikeisto -ulottuvuudelle SKDL:oon ja Kokoomukseen kohdistuneiden hallituskumppanivalintojen perusteella.

Suomen Maaseudun Puolue ja Ruotsalainen Kansanpuolue sijoittuivat ulottuvuuden nollapisteeseen, koska niiden äänestäjien valinnat suuntautuivat samassa määrin molempiin laitapuolueisiin. SDP ja Keskustapuolue sijoituivat suunnilleen samalle etäisyydelle nollapistestä. Hallituskumppanin valinta omalle puolueelle sijoitti Keskustapuolueen tuntuvasti keskustasta oikealle, suunnilleen Kokoomuksen ja nollapisteen puoliväliin ja samaan rykelmään Liberaalisen Kansanpuolueen ja Kristillisen Liiton kanssa. Keskustapuolueen osalta saatu kuva vastaa aikaisempia havaintoja puolueen äänestäjäkunnan pitkästä välimatkasta SKDL:oon ja läheisyydestä Kokoomukseen.²⁶

Edellä tarkasteltiin puolueiden sijoittumista vasemmisto-oikeisto -ulottuvuudelle, joka on selvästi perusulottuvuus Suomen puoluejärjestelmässä. Äänestäjäkuntien rakenteen ja myöskin toissijaisten puoluevalintojen perusteella on voitu todeta toisen ulottuvuuden olemassaolo.²⁷ Tämä yksinkertaistaen viljelijäpuolueiden ja palkansaajapuolueiden väliseksi ulottuvuudeksi nimitetty etäisyystekijä oli yksi keskeinen 'tammivaalien' syy. Pääasiassa Keskustapuolueen ja Sosialidemokraattisen Puolueen (ja osaksi myös SMP:n ja LKP:n) kautta kulkeva ulottuvuus ei tullut kovin selvästi esille äänestäjien valitessa hallituskumppaneita omalle puolueelleen. SDP:n ja Keskustapuolueen väliset runsaat valinnat antoivat näistä puolueista lähekkäisen kuvan. Sen sijaan Kokoomuksen ja LKP:n kannattajien runsas suuntautuminen SDP:een huolimatta siitä, että Keskustapuolue sijaitsi lähempänä vasemmisto-oikeisto -ulottuvuudella, viittaa toisen ulottuvuuden olemassaoloon.

VIITTEET

¹ Ks. Maurice Duverger, *Political Parties*, London 1969.

² Jerzy Wiatr, »One-Party» Systems — The Concept and Issue for Comparative Studies, teoksessa Erik Allardt and Yrjö Littunen, (eds.) *Cleavages, Ideologies and Party Systems*. Turku 1964.

³ Giovanni Sartori tyypittelee puoluejärjestelmiä ja kiinnittää jossakin määrin huomiota myös puoluejärjestelmän etäisyysrakenteeseen artikkelissaan *The Typology of Party Systems — Proposals for Improvement*, teoksessa Erik Allardt and Stein Rokkan (eds.), *Mass Politics, Studies in Political Sociology*. New York 1970.

⁴ Esimerkkeinä erityyppisistä puolueiden suhderakenteiden analyseistä voisi mainita: Stein Rokkan, *Geography Religion and Social Class: Crosscutting Cleavages in Norwegian Politics*, teoksessa Seymour Lipset and Stein Rokkan (eds.), *Party Systems and Voter Alignments: Cross-National Perspectives.*, Pekkan Nyholmin tutkimukset Suomen eduskunnan äänestysdimensioista sekä Pertti Suhosen tutkimukset puolueiden välisten etäisyyksien ilmenemisestä äänestäjien valinnoissa (ks. viite 5).

⁵ Esim. Philip Converse, *The Problem of Party Distances in Models of Voting Change*, teoksessa Kent Jennings and Harmon Zeigler (eds.), *The Electoral Process*. Englewood Cliffs 1966., Pertti Pesonen, *Suomen puolueiden kannatuspohja*, teoksessa Pertti Pesonen (toim.), *Nuorisovaalit protestivaalit*. Helsinki—Tampere 1972 s. 341—351., Pertti Suhonen, *Lükkuva äänestäjä Suomen monipuoluejärjestelmässä*, *Tampereen Yli-*

opisto, *Politiikan tutkimuksen laitos. Tutkimuksia*, N:o 26/1972 s. 42—70., Pertti Suhonen, Puolueiden välisten etäisyyksien ilmeneminen äänestäjien poliittisissa preferensseissä, *Tampereen Yliopisto, Tutkimuslaitos. Tiedotteita*, sarja D, N:o 28/1970., Pertti Suhonen, Äänestäjien valinnat kunnallisvaaleissa 1972, *Oy Yleisradio Ab., PTS-elin. Sarja B*, 7/1974.

⁶ Puolueitten käsityksistä hallituskriisin ja vaalien syistä ks. esim. Heikki Eskelinen ja Pentti Huovinen (toim.) *Tammivaalit*, Keuruu 1971, s. 178—195.

⁷ 'Tammivaalien' jälkeisistä hallitusneuvotteluista ks. esim. Tapio Koskiaho, Näin tehdään ministereitä ja hallitusohjelmia — poliitikot kertovat, teoksessa Harto Hakovirta ja Tapio Koskiaho, *Suomen hallitukset ja hallitusohjelmat 1945—1973*. Tampere 1973 s. 48—53.

⁸ Jaakko Nousiainen, *Suomen poliittinen järjestelmä*. Porvoo—Helsinki 1970 s. 308—311.

⁹ Vrt. Tapio Koskiaho, Hallitusvastuu — vaalit — hallitusratkaisu s. 159 ja Harto Hakovirta, Suomalaisen parlamentarismien kriisi: oireita — analyysiongelmia — taustatekijöitä mt. 1973, s. 91, 95—96.

¹⁰ Pertti Suhonen, Suomalainen parlamentarismi ja sen demokraattinen kontrolli. *Politiikka* 3/1974.

¹¹ Nousiainen mt. 1970.

¹² Suomen Gallup Oy:n antama selostus käytetystä otantamenetelmästä on liitteenä tutkimusraportissa Pertti Suhonen, Äänestäjien valinnat kunnallisvaaleissa 1972, *Oy. Yleisradio Ab., PTS-elin, sarja B* 7/1974.

¹³ Suomen Gallup Oy luovutti tiedot taulukkoina, joista ilmeni eri puolueisiin kohdistuneet hallitusvalinnat sekä virkamieshallituksen kannatus puolueiden äänestäjäryhmissä sekä eräissä taustatietoryhmissä. Erilaisia hallituskoalitioita oli myös yritetty luokitella, mutta luokitus oli epäonnistunut.

¹⁴ Painotuksella voitiin korjata virhettä, joka muuten olisi aiheutunut siitä, että vastaamattomuus ja väärän puoluekannan ilmoittaminen olisivat vähentäneet SKDL:n, SMP:n ja RKP:n vaikutusta keskiarvoa laskettaessa ja vastaavasti lisänneet SDP:n ja Keskustapuolueen vaikutusta.

¹⁵ Populismien suhteesta politiikkaan ks. viite 20. Vallanjako-opista esim. Timo Kyntäjä, *Politiikka*, teoksessa Antti Kasvio, Timo Kyntäjä ja Ilkka Nousiainen, *Marxilaisien sosiologian näkökulmia teoreettisesta yhteiskuntatutkimuksesta*. Forssa 1972 sekä Nousiainen, mt. 1970.

¹⁶ Kokoomuksen suhde vallanjako-oppiin on tullut korostetusti esille nykyisessä valtiosääntökeskustelussa, josta esimerkkinä Juuso Häikiö, *Onko perustuslakeja muutettava*. Helsinki 1974.

¹⁷ Suhonen mt. 1972, s. 36.

¹⁸ Pertti Suhonen, kolme valtakunnallista vuonna 1972 koottua haastatteluaineistoa yhdistämällä saatu julkaisematon tulos.

¹⁹ Suomen Gallup Oy:n kokoaman julkaisemattoman tutkimusaineiston mukaan puoluetuen halusi vuoden 1968 lopulla poistaa eri puolueiden kannattajista seuraavat määrät:

SKDL	SDP	SMP	KESK	LKP	RKP	KOK
41 %	54 %	76 %	56 %	72 %	52 %	74 %

Neljä vuotta myöhemmin SMP ja Kokoomus poikkesivat samaan suuntaan muista puolueista kannattajien suhtautumisessa puoluetukeen (*Helsingin Sanomat* 28. 10. 1972, Puoluetukea vastaan yli puolet kansasta).

SMP:n ja Kokoomuksen äänestäjien samansuuntainen suhtautuminen puoluetukeen perustuu hyvin erilaisiin taloudellisiin resursseihin. Niistä esim. Olavi Borg, Eduskunta-

vaalien vaali-ilmoittelu 1958—1970, *Tampereen Yliopisto, Tutkimuslaitos. Tiedotteita*, sarja D, N:o 37/1970.

²⁰ Voitto Helander, Populismi ja populistiset liikkeet, teoksessa Voitto Helander (toim.), *Vennamolaisuus populistisena joukkoliikkeenä*, Hämeenlinna 1971, s. 18.

²¹ Maan aikuisväestöä edustava haastatteluaineisto koottiin Tampereen Yliopiston Tutkimuslaitoksen toimesta. Haastatteluja suoritettiin kaikkiaan noin 950.

²² Juha Vikatmaa, *Porvarin puheenvuoro*. Keuruu 1974, s. 42—54.

²³ Maaseudun Puolueen eduskuntaryhmän enemmistön muodostama Suomen Kansan Yhtenäisyyden Puolue on ilmoittanut tukevansa harjoitettua ulkopoliitiikkaa ja Paasikiven—Kekkonen linjaa. SMP:n puheenjohtaja Veikko Vennamo ei tunnusta Urho Kekkonen osuutta Suomen ulkopoliitiikan kehittäjänä.

²⁴ Hakovirta ma. 1973, s. 111.

²⁵ Suhonen mt. 1972, s. 10 ja liitetaulukko 2.

²⁶ Ks. viite 25.

²⁷ Suhonen mt. 1972, s. 27—29, 36, ja Pertti Suhonen, Puolueitten välisten etäisyyksien ilmeneminen äänestäjien poliittisissa preferensseissä, *Tampereen Yliopisto, Tutkimuslaitos. Tiedotteita*, sarja D, N:o 28/1970, s. 14—16.